

בס"ד, י"ט כסלו התשפ"ה

סנהדרין דף ג' – דיני ממונות בשלושה, המקור לדין.

שאלות:

1. חברת "טכנולוגיות עתיד" תובעת על הפרת פטנט. האם בית הדין הרבני יכול לדון ללא דרישה וחקירה מעמיקה של העדים?

דרישה וחקירה בדיני ממונות

הגמרא דנה בהסבר של **רבי אבהו**, שהסביר כרבי חנינא שאין צורך בדיינים מומחים לצורך דרישה וחקירה בדיני ממונות, "כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין" - כלומר, כדי לא למנוע מאנשים להלוות כספים מחשש שלא יוכלו להוכיח את תביעתם בבית הדין, עקב דרישה וחקירה עמוקה. הגמרא שואלת אם כך, הדיינים שטעו לא צריכים לשלם? הרי הם פועלים ברשות חכמים ודינם כאילו הם מומחים. ומומחה שטעה פטור מלשלם כמו שנלמד בהמשך המסכת. הגמרא מתרצת שאם נפטור את הדיינים ההדיוטות מתשלום, עוד יותר אנשים ימנעו מלהלוות מחשש שבית הדין יטעה לרעתם ויפסידו ולא יוכלו לתבוע את הדיינים.

2. רונת ושמעון מתדיינים על סכסוך שכנים בפני שני דיינים מתנדבים בקהילה. האם פסק הדין שלהם תקף?

מספר הדיינים בדיני ממונות

המשנה קובעת שדיני ממונות נידונים בשלושה דיינים. בדף הקודם, **רבי אבהו** העמיד את לשון המשנה שהכוונה בדיני ממונות היא לגזילות וחבלות. **רבא** חולק על פירוש זה ואומר "תרתי קתני" - כלומר, המשנה מלמדת שני דינים: דיני ממונות רגילים (הודאות והלוואות) נידונים בשלושה הדיוטות (כדי שלא לנעול דלת בפני לוויין), ואילו גזילות וחבלות נידונים בשלושה מומחים. **רב אחא בריה דרב איקא** סובר שמדאורייתא מספיק דיין אחד, והצורך בשלושה הוא מדרבנן, כדי למנוע מ"יושבי קרנות" לדון. הגמרא שואלת הרי גם שלושה יכולים להיות יושבי קרנות. ומתרצת שבשלושה סיכוי קטן יותר שלא יהיה לפחות אחד מהם ששמע מחכמים ומדיינים הלכות דין מלווה (רש"י). **רש"י מסביר** שיושבי קרנות הם תגרים שאינם בקיאים בטיב דינים ועלולים לזכות את החייב ולחייב את הזכאי.

הגמרא שואלת אם כך, הדיינים שטעו לא צריכים לשלם? התשובה היא שאם נפטור אותם מתשלום, דווקא אז ירבו יושבי קרנות לדון, שלא יחששו מהתוצאות של טעותם. הנפקא מינה בין **רבא לרב אחא** היא לגבי דעת **שמואל** שאמר ששניים שדנו דיניהם דין (אך נקראים בית דין חצוף). לפי **רבא**, הלכה זו אינה מתקבלת, ואילו לפי **רב אחא** היא מתקבלת כי מהתורה גם דיין אחד מספיק.

3. הכלב של אורי נשך את ידו של נועם. האם אורי צריך לשלם את מלוא הנזק או רק חצי ממנו?

נזק וחצי נזק בבית דין

הגמרא דנה מדוע המשנה מזכירה בנפרד "נזק" ו"חצי נזק", הרי שניהם כלולים ב'חבלות'. התירוץ הוא שהמשנה מבחינה בין תשלומי ממון רגילים (נזק שלם) לבין קנסות (חצי נזק). הגמרא מציינת שזה מתאים לדעה שחצי נזק הוא קנס, אך מקשה לפי הדעה שחצי נזק הוא ממון זה אותו דבר.

קנס, הוא תשלום שלא קשור ממונית לנזק, אלא עונש בסכום קבוע, למשל מי שהורג עבד, משלם שלושים שקלים ללא תלות בשווי העבד. אחד ההבדלים בין קנס לממון הוא שמודה בקנס פטור מהתשלומים.

התירוץ הסופי הוא שהמשנה רצתה להזכיר גם תשלומים שאינם משתלמים בראש. כלומר תשלומים שגבוהים או נמוכים מערך הקרן (הנזק המקורי). למשל תשלומי כפל או ארבעה וחמישה הם יותר מערך הגניבה המקורי, ולכן המשנה הזכירה גם חצי נזק בנפרד שהוא תשלום פחות מערך הנזק המקורי. ומשהזכירה חצי נזק, שנתה גם נזק.

4. בבית הדין הרבני בתל אביב מתנהל דיון בסכסוך עסקי. האם מספיק שני דיינים או שחייבים שלושה?

מקור הדין לצורך בשלושה דיינים

○ רבי יאשיה בברייתא לומד זאת משלוש פעמים שנאמר "אלהים" בפרשה.

○ רבי יונתן לומד זאת משני אזכורים של "אלהים", ומוסיף שלישי כי אין בית דין שקול.

הברייתא עוסקת בפרשת השומרים (שמות כב), שם מוזכר "אלהים" מספר פעמים. המילה "אלהים" נדרשת כדיין מכיוון שהיא מתפרשת כלשון סמכות ושררה, המתאימה לתיאור דיינים.

הגמרא דנה האם המחלוקת נובעת מהשאלה אם "דורשין תחילות" (האם דורשים גם את המילה הראשונה למניין או לגופה), ודוחה זאת. (רבי יונתן סובר שאין דורשים תחילות מכיוון שהמילה הראשונה באה ללמד על עצם הצורך בדיין מומחה ולא למניין (רש"י)).

הגמרא דוחה את ההבנה שמחלוקתם היא בשאלה אם דורשים תחילות, ומסבירה שלכולי עלמא אין דורשים תחילות. המחלוקת היא האם המילה "אלהים" הראשונה מיותרת (לרבי יאשיה) או שהיא לשון רגילה (לרבי יונתן).

5. בבית הדין הרבני בירושלים יושבים ארבעה דיינים. האם הרכב זה תקף לענייני ממונות?

בית דין נוטה (מספר אי זוגי של דיינים)

הגמרא מקשה על שיטת רבי יאשיה שהתורה השמיעה שלוש פעמים, מהכלל שצריך בית דין נוטה (במספר אי-זוגי) ולכאורה היה מספיק שהתורה היתה משמיעה פעמיים את הצורך בדיין.

הקושיא היא מברייתא המלמדת בפירוש שצריך בית דין נוטה מהפסוק "אחרי רבים להטות". התירוץ הוא שרבי יאשיה סובר כרבי יהודה שסנהדרין גדולה היא של שבעים דיינים (מספר זוגי). הגמרא מקשה שאולי זה רק בסנהדרין גדולה, ומביאה ראייה שבבתי דין אחרים גם רבי יהודה דורש מספר אי-זוגי.

למסקנה, הגמרא מסבירה **שרבי יאשיה** סובר שבדיני נפשות בלבד צריך בית דין נוטה ועל זה דיבר הפסוק בתורה. **ורבי יאשיה** מסכים שבדיני ממונות למרות שהתורה מצריכה שלושה, לא חייבים שכל השלושה יהיו בדעה אחת אלא מספיק רוב של שניים ואת זה הוא לומד בקל וחומר מדיני נפשות החמורים.

6. בבית הדין הרבני בחיפה מתנהל דיון מורכב בסכסוך כספי גדול. האם ניתן להוסיף שני דיינים נוספים להרכב הרגיל של שלושה?

שיטת רבי - חמישה דיינים לדיני ממונות

רבי סובר שדיני ממונות צריכים חמישה דיינים. הגמרא מנסה להסביר שלדעתו צריך שגמר הדין (ההכרעה) יהיה בשלושה, ולכן צריך להתחיל בחמישה. לדוגמה, אם שניים מחייבים ושניים מזכים, השלישי יכריע ויהיו שלושה לצד אחד.

רבי אבהו מקשה על כך שלפי היגיון זה, סנהדרין גדולה תצטרך 141 (70 לכל צד והנוסף יכריע) דיינים וסנהדרין קטנה 45.

התירוץ הוא שהפסוקים מלמדים שמספר הדיינים נקבע משעת אסיפת הדיינים ולא בגמר הדין. הגמרא לומדת זאת מהפסוקים העוסקים בסנהדרין ובבתי דין אחרים, שם משמע שהמספר נדרש משעת האסיפה ולא רק בשעת ההכרעה. ולכן ההסבר הזה בדעת **רבי** נדחה.

לבסוף, הגמרא מביאה הסבר אחר לשיטת **רבי**, המבוסס על דרשת הפסוקים: הוא דורש מהפסוקים שתי פעמים "אלהים" בלשון רבים, המלמדות על ארבעה דיינים, ומוסיף חמישי כדי שלא יהיה בית דין שקול. **וחכמים** החולקים דורשים את הפסוק 'אשר ירשיען אלוקים', כפי שהוא נכתב, כאילו כתוב ירשיע ולא ירשיעו, ולכן "אלוהים" מדובר על דיון אחד ולא שניים.